

*dr Jarosław Poteraj*¹

Instytut Społeczno-Humanistyczny
Państwowa Wyższa Szkoła Informatyki i Przedsiębiorczości w Łomży

Emerytury weteranów wojny futbolowej. Analiza porównawcza systemów emerytalnych Hondurasu i Salwadoru

WPROWADZENIE

Niniejszy artykuł stanowi część zamierzonej przez autora serii publikacji o systemach emerytalnych, funkcjonujących w wybranych państwach amerykańskich². Systemy te podlegają ciągłym zmianom, wynikającym przede wszystkim z przyczyn demograficznych, ale także ekonomicznych.

W państwach amerykańskich, które jako pierwsze podejmowały w ślad za prekursorskim Chile reformowanie swoich systemów emerytalnych, rozwiązania emerytalne nacechowane są indywidualizacją. Stąd duża różnorodność tych systemów i niewielka o nich wiedza, nawet w kręgach specjalistów. Publikacje przygotowywane przez autora powinny tę wiedzę wzbogacić i być przyczynkiem do dyskusji, prowadzącej do wyboru najlepszych rozwiązań systemowych.

Krótkotrwały konflikt zbrojny między Salwadorem a Hondurasem, który miał miejsce w roku 1969 nazwany został mianem „wojny futbolowej” lub „wojny stu godzin”. Określenie „wojna futbolowa” stworzone przez Ryszarda Kapuścińskiego [Elpais, 2015] i rozpowszechnione przez mass media, wywodzi się z przekonania, że powodem wybuchu wojny był przegrany przez Honduras 15 czerwca 1969 r. mecz w czasie eliminacji do mistrzostw świata w piłce nożnej. W rzeczywistości stosunki między państwami były napięte już znacznie

¹ Adres korespondencyjny: Państwowa Wyższa Szkoła Informatyki i Przedsiębiorczości w Łomży, Instytut Społeczno-Humanistyczny, ul. Akademicka 14, 18-400 Łomża, e-mail: poteraj@gmail.com

² W chwili opracowywania niniejszego artykułu opublikowane w różnych wydawnictwach były artykuły o systemach emerytalnych w Argentynie [Poteraj, 2011], na Bahamach [Poteraj, 2012b], w Boliwii [Poteraj, 2012a], Brazylii [Poteraj, 2013b], Chile [Poteraj, 2013a], na Dominikanie i w Haiti [Poteraj, 2014b], w Ekwadorze [Poteraj, 2015] i na Jamajce [Poteraj, 2014a].

wcześniej, a sam mecz stał się niejako punktem kulminacyjnym fali szowinizmu i nienawiści rozpętywanej przez obie strony. Jedną z głównych przyczyn konfliktu było osadnictwo salwadorskich rolników na przygranicznych terenach Hondurasu. Honduraski rząd pragnął zmusić ich do opuszczenia kraju. Wojskowe władze Salwadoru obawiały się, że powrót dużej liczby ubogich, pozbawionych ziemi chłopów, może wzmocnić żądania przeprowadzenia reformy rolnej, parcelacji majątków wielkich posiadaczy ziemskich, a nawet spowodować rozwój partyzantki antyrządowej. Podsycana głównie przez media atmosfera wrogości między obydwoma państwami sięgnęła zenitu po przegraniu przez Honduras meczu piłki nożnej w stolicy sąsiada. Honduraskie radio zaapelowało do obywateli o wypędzenie Salwadorczyków z honduraskiej ziemi. W Salwadorze doszło do masowych demonstracji przeciwko Hondurasowi, a incydenty graniczne doprowadziły do zerwania stosunków dyplomatycznych pomiędzy obydwoma krajami. 14 lipca 1969 roku armia Salwadoru zaatakowała sąsiada. W walkach zginęło około 2 tys. ludzi. Wojna została zakończona po interwencji Organizacji Państw Amerykańskich, jednak napięcie pomiędzy państwami utrzymało się do roku 1972. Dopiero 30 października 1980 roku Salwador i Honduras podpisały traktat pokojowy kończący wojnę futbolową.

Powyższe wyjaśnienia dają pełniejszy obraz konfliktu między obydwoma krajami, który, mimo odmiennego od wynikającego z przyjętej powszechnie nazwy skojarzenia, był faktycznie konfliktem o podłożu ekonomicznym. Dla badacza systemów emerytalnych ciekawym wydaje się to, czy współcześnie różnice w zamożności obydwu krajów są na tyle znaczące, że możliwe jest, wynikające z tego zróżnicowanie, odmiennie kształtowanie rozwiązań emerytalnych w obydwu krajach. A ponieważ wielu uczestników wojny z roku 1969 jest obecnie w wieku emerytalnym, stąd pomysł na tytuł niniejszego artykułu.

W Hondurasie produkt krajowy brutto (PKB) na jednego mieszkańca (PPP) w roku 2014 szacowany był na 4700 USD [CIA, 2015b], a w sąsiednim Salwadorze na 8000 USD [CIA, 2015a]. W Hondurasie stopa bezrobocia wyniosła 4,5%, a w Salwadorze 5,5%. Przeciętna przewidywana długość życia przy urodzeniu ogółem wynosiła w Hondurasie 71,00 lat, a w Salwadorze 74,42 lata. W obydwu krajach większość mieszkańców stanowili Metysi, których w Hondurasie było 90% w populacji, a w Salwadorze 86,3%. W obydwu krajach językiem urzędowym jest hiszpański, a w zakresie wyznaniowym w obydwu krajach dominujący jest katolicyzm, przy czym w Hondurasie katolików jest 97%, a w Salwadorze jedynie 57,1%. Przedstawione zróżnicowanie w zakresie ogólnych informacji o badanych krajach daje wyobrażenie o elementach różnicujących i upodabniających te sąsiadujące państwa. Zróżnicowanie w sferze gospodarki i demografii stanowi tło dla oczekiwanego dla badacza systemów emerytalnych zróżnicowania jakości tych systemów. Stąd zainteresowanie autora analizą porównawczą systemów emerytalnych w Hondurasie i Salwadorze. Ponadto braku-

je, w znanej autorowi literaturze, pozycji w języku polskim zajmujących się systemem emerytalnym w Hondurasie i Salwadorze³.

Celem badawczym pracy jest analiza porównawcza historycznych i aktualnych rozwiązań w systemach emerytalnych Hondurasu i Salwadoru. Artykuł opracowano na podstawie: pozycji literaturowych w językach angielskim i hiszpańskim, analizy zasobów Internetu, w tym stron internetowych rządów Hondurasu i Salwadoru. Zastosowaną metodą badawczą była przede wszystkim metoda opisowa. Autor stawia hipotezę o wcześniejszym wdrażaniu kapitałowych rozwiązań emerytalnych w Salwadorze, jako efektu wyższego poziomu rozwoju gospodarczego w tym kraju, niż w Hondurasie.

Artykuł o systemach emerytalnych Hondurasu i Salwadoru prezentowany jest w układzie: 1. Rozwój historyczny systemów emerytalnych, 2. Stan obecny systemów emerytalnych, 3. Podobieństwa i różnice oraz 4. Wyzwania i przewidywane zmiany w systemach emerytalnych.

ROZWÓJ HISTORYCZNY SYSTEMÓW EMERYTALNYCH

Honduras

Pierwsze regulacje emerytalne w Hondurasie pojawiły się w roku 1906 [Ordenanza, 1906], a rozbudowano je w roku 1935 [Reglamento, 1935], ale dotyczyły jedynie inwalidów wojennych, wdów i sierot po żołnierzach. Powszechny system emerytalny powstał w roku 1959, łącznie z ubezpieczeniem wypadkowym, ale wdrożony w życie został dopiero w roku 1971 [SSA, 2014, s. 133 i 135]. Także w roku 1959 pojawiło się w Hondurasie ubezpieczenie chorobowe, które weszło w życie w roku 1962 [SSA, 2014, s. 134]. Od roku 1959 [Decreto Legislativo No. 140, 1959] funkcjonuje również Honduraski Instytut Zabezpieczenia Społecznego (*Instituto Hondureño de Seguridad Social, IHSS*) [IHSS, 2015]. W roku 1971 powstał Narodowy Instytut Emerytalny Personelu i Funkcjonariuszy Rządowych (*Instituto Nacional de Jubilaciones y Pensiones de los Empleados y Funcionarios del Poder Ejecutivo, INJUPEMP*) [INJUPEMP, 2015], obejmujący urzędników państwowych i pracowników rządowych w służbie czynnej. 30 grudnia 1971 roku wydano dekret, w którym upoważniono szefa sił zbrojnych, aby od 1 stycznia 1972 r. rozpoczął organizację i funkcjonowanie Instytutu Emerytur Wojskowych (*Instituto de Previsión Militar, IPM*) [IPM, 2015]. Instytut ten zajął się obsługą emerytur żołnierzy, policjantów i strażaków. W roku 1980 został założony [Ley, 1980] Krajowy Instytut Emerytalny Nauczycieli (*Instituto Nacional de Previsión del Magisterio, INPREMA*) obejmując

³ Opracowanie Krzysztofa Kołodziejczyka z roku 2004, mimo zachęcającego tytułu, bazuje na przykładach Chile i Argentyny, a odniesienia do systemów Hondurasu i Salwadoru mają w tej książce charakter szczątkowy [Kołodziejczyk, 2004].

nauczycieli szkół podstawowych i średnich w sektorze publicznym i prywatnym [INPREMA, 2015]. Od roku 1989 funkcjonuje Instytut Świadczeń Socjalnych dla Pracowników Autonomicznego Krajowego Uniwersytetu Hondurasu (*Instituto de Previsión Social de los Empleados de la Universidad Nacional Autónoma de Honduras*, INPREUNAH) [INPREUNAH, 2015]. W roku 1991 na podstawie rozporządzenia o budownictwie mieszkaniowym [FOSOVI, 2015] powstał socjalny fundusz mieszkaniowy (*Fondo Social para la Vivienda*, FOSOVI) [Decreto N° 167/91, 1991]. W roku 1993 [Decreto Ejecutivo N° 53-93, 1993] z funduszu FOSOVI został wyodrębniony emerytalny schemat składek prywatnych (*Régimen de Aportaciones Privadas*, RAP), jako drugi filar systemu emerytalnego w Hondurasie. Przyjęto także, że RAP, jako niedochodowa rządowa instytucja finansowa, która prowadzi indywidualne konta oszczędności emerytalnych, może udzielać niskoprocentowanych kredytów na cele mieszkaniowe. W roku 1998 powstał Honduraski Program Edukacji Samorządowej (*Programa Hondureño de Educación Comunitaria*, PROHECO) [La Prensa, 2013], prowadzący osobny program emerytalny dla nauczycieli zatrudnianych przez samorządy.

W roku 2001 świadczenia emerytalne przysługiwały 6,85% mężczyzn i 2,75% kobiet w wieku powyżej 65 lat, przy czym na terenach wiejskich wskaźnik ten wynosił dla całej populacji 1,65%, a na terenach miejskich 8,23% [Rofman, Oliveri, 2012, s. 129]. W roku 2001 miała miejsce nowelizacja prawa emerytalnego⁴. Na jej podstawie stworzono formalną możliwość tworzenia prywatnych funduszy zarządzających funduszami emerytalnymi (*Administradoras Privadas de Fondos de Pensiones*, AFP). W roku 2006 w Hondurasie składki emerytalne opłacało 20,11% (17,01% mężczyzn i 25,59% kobiet) ekonomicznie aktywnej populacji, a świadczenia emerytalne przysługiwały 5,32% osób w wieku powyżej 65 lat [Rofman, Lucchetti, Ourens, 2008, s. 83, 84]. W roku 2009 składki emerytalne opłacało 79,22% zatrudnionych w sektorze publicznym i 15,07% osób zatrudnionych w sektorze prywatnym [Rofman, Oliveri, 2012, s. 130], zaś świadczenia emerytalne przysługiwały 5,11% osób w wieku powyżej 65 lat [Rofman, Oliveri, 2012, s. 128], przy czym w rolnictwie wskaźnik ten wynosił 2,25%, w przemyśle 28,18%, a w usługach 28,53% [Rofman, Oliveri, 2012, s. 130]. W roku 2010 średnia płaca minimalna (zróżnicowana w branżach i rozmiarach przedsiębiorstw) wynosiła 4949,70 HNL⁵, zaś maksymalna wartość miesięcznej płacy objętej opłacaniem składki emerytalnej wynosiła 4800 HNL [OECD, 2014, s. 134, 135]. W roku 2011 miały miejsce, spacyfikowane przez policję, protesty nauczycieli, dotyczące między innymi przewidywanego do wprowadzenia zniesienia uprzywilejowanych zasad emerytalnych dla tej grupy zawodowej [Teacher Solidarity, 2011]. Prawem z roku 2011 w praktyce zniesio-

⁴ Prawo zostało przyjęte przez Kongres 24 kwietnia 2001 roku, a następnie opublikowane w Dzienniku Urzędowym 6 grudnia 2002 roku jako Decreto No 319-2002.

⁵ W przeliczeniu na złote polskie po kursie z roku 2015 stanowiło to około 836 PLN.

no uprzywilejowanie nauczycieli w zakresie emerytur [Ley, 2011]. Kolejne protesty nauczycielskie miały miejsce w roku 2012 [Education International, 2012]. W roku 2012 podwyższono maksymalny poziom miesięcznego wynagrodzenia, objęty opłacaniem składki emerytalnej do 7000 HNL [SSA, 2012b, s. 129]. Z końcem roku 2012 nauczycielski program emerytalny PROHECO został w całości włączony do INPREMA [The World Bank, 2013, s. 5].

7 maja 2015 roku [FIAP, 2015; Congreso Nacional de Honduras, 2015; Elheraldo, 2015] Kongres uchwalił ustawę ramową o ochronie socjalnej [Ley, 2015], którą ustanowiono nowe ramy systemu zabezpieczenia społecznego Hondurasu. Nową ustawą rozszerzono bazę dla składkowych elementów zabezpieczenia społecznego, zwiększono skalę pokrycia populacji emeryturami publicznymi i ustanowiono osobiste konta emerytalne dla tych pracowników, którzy zarabiają co najmniej dwa razy więcej niż wynosi poziom płacy minimalnej. Nowe prawo gwarantuje niezbywalne prawo do zabezpieczenia społecznego dla wszystkich mieszkańców Hondurasu. Aby sprostać temu wyzwaniu, prawo ustanawia świadczenia nieskładkowe dla najbiedniejszych i najbardziej bezbronnych ludzi, które mają być finansowane przez rząd. Począwszy od roku 2018, nowa ustawa ma stopniowo rozszerzać obowiązek uczestnictwa w schemacie składek prywatnych do firm zatrudniających mniej niż 10 pracowników. Ponadto, odrębny system miał zostać utworzony dla osób pracujących na własny rachunek. Docelowo przewidziano, że środki zgromadzone w RAP będzie można przenosić do prywatnych spółek zarządzających funduszem emerytalnym (*administradoras de fondos de pensiones*, AFP), albo wykorzystać jako wkład na realizację potrzeb mieszkaniowych uczestnika. Składka emerytalna ma wynosić 6,5%, z czego 3,0% ma trafiać na rachunki w AFP, a 3,5% pozostawać w IHSS [Towers Watson, 2015]. 2 lipca 2015 roku prezydenckim dekretem wprowadzono nowe prawo ramowe o systemie ochrony socjalnej⁶.

Salwador

Pierwsze regulacje emerytalne w Salwadorze dotyczyły urzędników państwowych. 24 maja 1930 roku Zgromadzenie Ustawodawcze wydało ustawę (*Ley de Pensiones y Jubilaciones Civiles*), regulującą prawo do emerytury dla urzędników służby cywilnej oraz prawo do transferu zasiłku emerytalnego na krewnych pierwszego stopnia pokrewieństwa i małżonków [INPEP, 2015b]. Prawem tym objęto także pracowników telekomunikacji, poczty, korpusu dyplomatycznego, sędziów i nauczycieli akademickich. W roku 1949 wprowadzono w Salwadorze powszechny system ubezpieczenia zdrowotnego i wypadkowego [SSA, 2014, s. 117, 118]. 28 września 1949 powstała regulacja prawna [Ley, 1949], na podstawie której powołano do życia Salwadorski Instytut Zabezpieczenia Społecznego (*Instituto Salvadoreño del Seguro Social*, ISSS)

⁶ [Decreto No. 56-2015, 2015]. Dekret wszedł w życie 4 września 2015 roku.

[ISSS, 2015a], który później zajął się także obsługą spraw emerytalnych. Powszechnie regulacje emerytalne w Salwadorze pojawiły się w roku 1953 [SSA, 2014, s. 116], kiedy to powstał Publiczny System Emerytalny (*Sistema Público de Pensiones*, SPP). W roku 1968 systemem emerytalnym dla urzędników państwowych objęto nauczycieli szkół publicznych [INPEP, 2015b]. W roku 1969 ISSS rozpoczął obsługę spraw emerytalnych pracowników najemnych sektora prywatnego [ISSS, 2015b]. W roku 1973 [Decreto Legislativo No. 238, 1973] powołano do życia Społeczny Fundusz Mieszkaniowy (*Fondo Social para la Vivienda*, FSV) [FSV, 2015]. Prawem z roku 1975 [Ley, 1975] do obsługi emerytur pracowników państwowych powołano do życia Narodowy Instytut Emerytur Pracowników Publicznych (*Instituto Nacional de Pensiones de los Empleados Públicos*, INPEP) [INPEP, 2015a]. Z początkiem roku 1978 INPEP zaczął zarządzać emeryturami nauczycieli szkół publicznych [INPEP, 2015b].

W styczniu 1981 roku powołano do życia Instytut Świadczeń Socjalnych dla Sił Zbrojnych (*Instituto de Previsión Social de la Fuerza Armada*, IPSFA) [IPSFA, 2015b]. W roku 1996 miała miejsce reforma emerytalna [Ley, 1996], wprowadzająca system kapitałowy z indywidualnymi rachunkami, zarządzanymi przez prywatne firmy zarządzające. Zreformowany system określono jako System Oszczędności Emerytalnych (*Sistema de Ahorro para Pensiones*, SAP). Reforma emerytalna weszła w życie w maju roku 1998⁷. Wiosną tego roku zarejestrowano łącznie 5 firm zarządzających funduszami emerytalnymi (*Administradoras de Fondos de Pensiones*, AFP) [Acuña, 2005, s. 14]. Reformą nie objęto wszystkich osób, które w dniu 1 stycznia 1997 roku miały ukończone 55 lat w przypadku mężczyzn i 50 lat w przypadku kobiet. Ponadto osoby, które ukończyły przed 1 stycznia 1997 roku 36 lat, miały opcję wyboru udziału w nowym systemie, albo pozostania w dotychczasowym rozwiązaniu typu *pay-as-you-go*. Decyzja osób, które miały możliwość wyboru musiała zostać podjęta w czasie 12 miesięcy, w okresie od maja 1998 do 15 kwietnia 1999 roku. Według informacji z czerwca 1999 roku spośród wszystkich osób zatrudnionych w gospodarce 78% było zmuszonych do udziału w nowym rozwiązaniu, a 22% miało możliwość wyboru. Spośród tych, którzy mieli możliwość wyboru 80% wybrało SAP, a pozostałe 20% pozostało w SPP [Acuña, 2005, s. 7]. Do października 1999 roku trwał okres, w czasie którego osoby, które wybrały uczestnictwo w SAP mogły się z niego wycofać, jeśli uznały to za niekorzystne dla siebie. Wszystkie osoby, które znalazły się w nowym schemacie uzyskały zapisy na swych indywidualnych rachunkach kapitału początkowego, wynikającego z dotychczasowego uczestnictwa w starym schemacie, w postaci zsekurytyzowanego

⁷ Reforma wprowadzona w Salwadorze oznaczała całkowite zastąpienie starego systemu reperytycyjnego nowym rozwiązaniem kapitałowym, co bardzo przypominało rozwiązanie przyjęte wcześniej w Chile i w tym samym okresie w Boliwii. Szerzej o reformach w tych krajach w: [Potera, 2013a; Potera, 2012a].

zobowiązania rządu, jako obligacji rządowych (tzw. certyfikaty transferowe – *certificado de traspaso*). W przyjętym początkowo rozwiązaniu przyjęto, że wiek emerytalny mężczyzn to 60 lat, a kobiet to 55 lat, przy wymaganym stażu w systemie 25 lat. Jednocześnie można było przejść na emeryturę w dowolnym wieku, jeżeli udokumentowano 30 lat uczestnictwa w systemie. W przypadku osób, które pozostały w schemacie SPP składki emerytalne w sektorze prywatnym przekazywane do ISSS wynosiły 10,0% wynagrodzeń (w tym 4,5% płacił pracownik i 5,5% pracodawca), zaś w sektorze publicznym wynosiły 10,5% (w tym 5,0% pracownik i 5,5% pracodawca) i były przekazywane do INPEP. W schemacie SAP ustalono, że AFP pobierały opłatę za zarządzanie, którą na kolejne lata ustalono następująco: 1997 r. i 1998 r. – 3,5%, 1999 r. i 2000 r. – 3,25%, a od 2001 r. 3,0% wartości wynagrodzenia [Acuña, 2005, s. 19]. Z opłaty tej AFP miało także nabyć na rzecz uczestnika ubezpieczenie rentowe. W latach 1998 i 1999 składki emerytalne w schemacie SAP płacone przez pracownika wynosiły 4,3% w sektorze prywatnym oraz 5,2% w sektorze publicznym [Acuña, 2005, s. 6, 7].

Prawem z listopada 2000 roku zezwolono byłym uczestnikom schematu emerytalnego dla żołnierzy, którzy wybrali uczestnictwo w SAP, na powrót do IPSFA. Na koniec roku 2002 w schemacie SAP uczestniczyło 91,3%, a w schemacie SPP pozostałe 8,7% osób objętych rozwiązaniami emerytalnymi w Salwadorze [Acuña, 2005, s. 6]. W roku 2003 składki emerytalne w SAP wynosiły 10,0% wynagrodzenia, z czego 3,25% płacił uczestnik, a 6,75% jego pracodawca, a w SPP 14,0% wynagrodzenia, z czego po 7,0% płacili uczestnik i pracodawca [SSA, 2004, s. 89]. W marcu 2003 roku na rynku, wobec przeprowadzonych procesów konsolidacyjnych, obecne były już tylko 3 AFP, przy czym tylko dwa z nich miały znaczącą pozycję rynkową [Acuña, 2005, s. 15]. W sierpniu 2003 roku powstało Salwadorskie Stowarzyszenie Administratorów Funduszy Emerytalnych (*Asociación Salvadoreña de Administradoras de Fondos de Pensiones*, ASAFONDOS) [ASAFONDOS, 2015], jako organizacja o charakterze samorządu korporacyjnego. We wrześniu 2003 roku minimalna emerytura w schemacie SPP wynosiła 100 USD, co stanowiło 32% przeciętnych zarobków uczestnika [Acuña, 2005, s. 5]. Począwszy od listopada 2003 roku osoby przechodzące na emeryturę według nowych zasad, których świadczenia byłyby niższe niż w sytuacji, gdyby pozostali w starym systemie, mieli otrzymywać na swoje indywidualne rachunki comiesięczne oprocentowane „dodatkowe certyfikaty transferowe” finansowane przez rząd. To nowe subsydium miało być wypłacane przez 15 lat i miało spowodować podwyższenie wypłacanych emerytur przeciętnie o 35% [SSA, 2003]. Prawem z czerwca 2004 roku wprowadzono gwarantowaną emeryturę minimalną, która przysługiwała uczestnikom SAP, którzy opłacali składki emerytalne przez co najmniej 25 lat i osiągnęli wiek 60 lat w przypadku mężczyzn i 55 lat w przypadku kobiet, a zgromadzone na ich indywidualnych rachunkach zasoby nie wystarczają na wypłacanie emerytury na

tym minimalnym poziomie. Wyeliminowano równocześnie możliwości przechodzenia na emeryturę po 30 latach opłacania składek, niezależnie od wieku, z prawem do gwarantowanej emerytury minimalnej [FIAP, 2004; AP Spanish Worldstream, 2004; EFE, 2004; Fund Pro Latin America, 2004]. W roku 2006 rząd zaczął emitować specjalne niskooprocentowane Certyfikaty Inwestycji Emerytalnych (*Certificados de Inversión Previsional*, CIP), przekazywane instytucjom zarządzającym wycofywanym schematem SPP⁸. Począwszy od czerwca 2006 roku [Superintendencia de Pensiones, 2005a, Superintendencia de Pensiones, 2005b, Banco Central de Reserva de El Salvador, 2005; Decreto 891, 2005; Fund Pro Latin America, 2006; Superintendencia de Pensiones, 2006] obniżono maksymalną wysokość opłaty pobieranej przez AFP od uczestników z 3,0% na 2,7%. Składki w systemie SAP pozostawiono na dotychczasowym poziomie 13,00%, z czego 6,25% płacone przez pracownika, a 6,75% przez pracodawcę⁹.

Pod koniec roku 2006 zmieniono strukturę składki na SAP płaconą przez pracodawcę¹⁰, co spowodowało, że składka przekazywana do SAP zmniejszyła się do poziomu 10,3% wynagrodzenia [Kritzer, Kay, Sinha, 2011, s. 70]. Na koniec roku 2006 jedynie 13,1% osób w wieku powyżej 65 lat otrzymywało świadczenie emerytalne [Martínez Franzoni, 2013, s. 17]. W roku 2007 powołano do życia osobną instytucję obsługującą świadczenia socjalne dla nauczycieli – Salwadorski Instytut Opieki Społecznej dla Nauczycieli (*Instituto Salvadoreño de Bienestar Magisterial*, ISBM) [ISBM, 2015]. W roku 2008 jedynie 19% spośród osób zatrudnionych opłacało składki na ubezpieczenie społeczne [Carrera, Castro, Sojo, 2009, s. 17]. W roku 2009 rozpoczęto dystrybucję specjalnych comiesięcznych świadczeń (bonów o wartości 50 USD, tzw. *Pension Basica Universal*) dla osób, które ukończyły 70 lat, a nie uzyskały uprawnień emerytalnych [Valiente, 2009, Globalaging, 2009, Trujillo, 2009]. Był to element wdrażania programu tzw. „sieci solidarności” (*Red Solidaria*), realizowanego od roku 2005 [The World Bank, 2008]. W roku 2010 wartość gwarantowanej minimalnej emerytury z SAP wynosiła 143,64 USD miesięcznie [OECD, 2014, s. 119].

Prawem z 29 marca 2012 roku od kwietnia 2012 roku zmieniono następujące elementy w zakresie funkcjonowania SAP [Fondo Social para la Vivienda, 2010; SSF, 2012; Comisión de Hacienda y Especial del Presupuesto Palacio Legislativo, 2012; Mercer, 2012; Diario Co-Latino, 2012]:

- obniżono wysokość opłaty płaconej na rzecz AFP z 2,7% na 2,2% wartości wynagrodzenia,
- zwiększono wysokość składki emerytalnej z 10,3% na 10,8% zarobków, z czego 6,25% płać miał pracownik, a 4,55% pracodawca,

⁸ Certyfikaty te mogły nabywać AFP, nie przekraczając limitu 30% swoich aktywów.

⁹ Z tego 2,7% na ubezpieczenie rentowe i opłatę dla AFP.

¹⁰ Pracodawca przestał w opłacanej składce przekazywanej do SAP finansować ubezpieczenie rentowe – składka ta została wyodrębniona jako osobna płatność pracodawcy.

- zezwolono uczestnikom, którzy osiągną wiek emerytalny i mają co najmniej 15 lat opłacania składki emerytalnej na kontynuowanie opłacania tej składki, aż do osiągnięcia 25 lat stażu¹¹,
- zwiększono limit inwestycji AFP w CIP z 30% do 45% aktywów,
- zobowiązano AFP do inwestowania 3,85% aktywów w papiery wartościowe emitowane przez FSV.

W lipcu 2013 roku poinformowano o przewidywanym wyeliminowaniu dożywczych rent, jako sposobu wykorzystania środków zgromadzonych na rachunkach w AFP [CentralAmerica Data.com, 2013]. W marcu 2015 roku podano informację o prawdopodobnej konieczności dofinansowania z budżetu emerytur ze schematu SPP, wobec znacznie niższej niż w przypadku stopy zwrotu z SAP waloryzacji świadczeń z tego schematu [Campos, 2015]. Wobec negatywnej oceny przez rząd obecnie funkcjonującego systemu emerytalnego w maju 2015 roku powołano specjalną komisję do oceny funkcjonującego systemu emerytalnego [Laprensagrafica, 2014; Laprensagrafica, 2015b; Elmundo, 2015; Elsalvador, 2015; Laprensagrafica, 2015a; Mercer, 2015]. W lipcu 2015 roku pojawiły się zastrzeżenia do niskiego oprocentowania emitowanych przez rząd CIP, które obowiązkowo mają nabywać AFP [CentralAmerica Data.com, 2015a].

STAN OBECNY SYSTEMÓW EMERYTALNYCH NA 1 WRZEŚNIA 2015 ROKU

Honduras

Honduraski system emerytalny składa się z dwóch filarów: 1) schematu podstawowego i 2) schematu składek prywatnych. Schemat podstawowy obejmuje wszystkich pracowników najemnych i publiczno-prywatnych w sektorze przedsiębiorstw, urzędników, rolników, robotników leśnych, większość pracowników rolnych, praktykantów i osoby pracujące na własny rachunek. Dobrowolne jest uczestnictwo w tym schemacie pracowników domowych.

Specjalne schematy przewidziane są dla personelu wojskowego, pracowników władzy wykonawczej oraz nauczycieli akademickich i innych pracowników Narodowego Autonomicznego Uniwersytetu Hondurasu. Z systemu wyłączeni są pracownicy tymczasowi i niektóre grupy pracowników rolniczych. Formalny nadzór nad wszystkimi instytucjami zarządzającymi schematami publicznymi sprawuje Krajowa Komisja Banków i Ubezpieczeń (*Comisión Nacional de Bancos y Seguros*, CNBS) [CNBS, 2015c].

¹¹ W dotychczas obowiązującym rozwiązaniu wszyscy uczestnicy schematu, którzy osiągnęli wiek emerytalny, a nie potrafili udokumentować 25 lat stażu w systemie, mieli wypłaconą jednorazowo całą kwotę zgromadzoną na swoim rachunku, bez uprawnienia do świadczenia emerytalnego.

Schemat podstawowy zapewnia emeryturę publiczną. Składka emerytalna wynosi 3,5% zarobków, przy czym 1% płaci pracownik, 2% pracodawca, a rząd opłaca składkę na poziomie 0,5% wartości wypłacanych wynagrodzeń, i przekazywana jest do IHSS. Składka opłacana jest w przedziale pomiędzy wartością minimalnej płacy miesięcznej, która jest zróżnicowana w branży i zależy ponadto od wielkości firmy, a kwotą 7000 HNL, która stanowi górny poziom wartości przyjmowanej miesięcznie do wyliczania składek emerytalnych. W przypadku osób samozatrudniających się składka emerytalna wynosi 4% wartości szacowanych dochodów miesięcznych, przy czym dochody te nie mogą być niższe od wartości minimalnej płacy miesięcznej, która jest zróżnicowana w branży i zależy ponadto od wielkości firmy. Wiek emerytalny wynosi 65 lat dla mężczyzn i 60 lat dla kobiet, przy czym dla uzyskania świadczenia emerytalnego wymagane jest co najmniej 180 miesięcy opłacania składek. Osoba przechodząca na emeryturę musi także zaprzestać aktywności zawodowej. Nie przewiduje się możliwości wcześniejszego przechodzenia na emeryturę. Emerytura wynosi 40% podstawowych miesięcznych zarobków ubezpieczonego oraz dodatkowo 1% podstawowych miesięcznych zarobków dla każdego 12-miesięcznego okresu opłacania składki, przekraczającego 60 miesięcy. Podstawowe miesięczne zarobki, stosowane do obliczania emerytury, stanowią albo 0,028% wartości zarobków ubezpieczonego z ostatnich trzech lat, albo 0,017% zarobków ubezpieczonego z ostatnich pięciu lat, przed miesiącem uzyskania uprawnienia do emerytury, w zależności od tego, która z tych wartości jest większa. Minimalna emerytura nie może być niższa niż 50% podstawowych miesięcznych zarobków, a maksymalna nie może być wyższa niż 80% podstawowych miesięcznych zarobków. Wypłacane emerytury są wolne od opodatkowania podatkiem dochodowym od osób fizycznych [OECD, 2014, s. 135; Ley, 2003]. Wartość świadczeń emerytalnych wypłacanych przez IHSS nie podlega automatycznej waloryzacji, ale jest zmieniana każdorazowo dekretem rządowym [OECD, 2014, s. 134].

Nadzór ogólny nad funkcjonowaniem schematu podstawowego zapewnia Sekretariat Pracy i Zabezpieczenia Społecznego (*Secretaría de Trabajo y Seguridad Social*) [Secretaria de Trabajo, 2015], zaś administruje schematem IHSS.

Schemat składek prywatnych (RAP) [RAP, 2015] stanowi drugi filar systemu emerytalnego w Hondurasie. Pracownicy i ich pracodawcy w firmach zatrudniających co najmniej 10 pracowników, muszą dodatkowo opłacać składkę w wysokości 1,5% zarobków, przekazywaną do schematu składek prywatnych. Udział w tym schemacie jest dobrowolny dla firm zatrudniających co najmniej 5 pracowników. Pracownicy mogą wycofać swoje oszczędności w chwili przejścia na emeryturę, czyli w wieku 65 lat dla mężczyzn i 60 lat dla kobiet, lub jeśli na stałe opuszczają kraj. Zasoby zgromadzone na indywidualnym rachunku mogą być wykorzystane na trzy sposoby: 1) programowane wypłaty przez uzgodniony czas, 2) wykup dożywotniej renty i 3) wypłata całej zgromadzonej kwoty w postaci jednorazowej wypłaty. W RAP mogą być również zaciągane niskooprocentowane pożyczki.

RAP do końca roku 2017 funkcjonuje jako niedochodowy rządowy fundusz, zarządzający zgromadzonymi zasobami, które inwestuje na rynkach kapitałowych. Z początkiem roku 2018 przewiduje się przekazywanie zasobów zgromadzonych w RAP do AFP, które mogą funkcjonować na podstawie prawa z roku 2001, jednak do końca roku 2017 przynależność do nich jest dobrowolna. Formalnie zarejestrowany jest obecnie jedynie jeden¹² prywatny zarządzający [CNBS, 2015b]. Nadzór nad funkcjonowaniem II filara emerytalnego prowadzi Krajowa Komisja Banków i Ubezpieczeń (*Comisión Nacional de Bancos y Seguros*, CNBS) [CNBS, 2015a].

Salwador

Salwadorski system emerytalny składa się z dwóch filarów: 1) schemat powszechny, dzielący się na rozwiązanie: a) kapitałowe (nowe) i b) repartycyjne (stare) i 2) schemat dobrowolnych indywidualnych rachunków emerytalnych.

W Salwadorze funkcjonuje także Instytut Świadczeń Socjalnych dla Sił Zbrojnych (*Instituto de Previsión Social de la Fuerza Armada*, IPSFA) [IPSFA, 2015a], ale nie jest on traktowany jako element systemu emerytalnego, sytuując się w budżecie Ministerstwa Obrony. Ponadto dla osób, które ukończyły 70 lat i nie posiadają uprawnień emerytalnych w Salwadorze funkcjonuje system wypłacania comiesięcznych świadczeń (bonów o wartości 50 USD, tzw. *Pension Basica Universal*), które są elementem pomocy społecznej.

Schemat powszechny – wariant **kapitałowy** (*Sistema de Ahorro de Pensiones*, SAP) obejmuje obowiązkowo wszystkie osoby zatrudnione w sektorze prywatnym i publicznym, z wyjątkiem osób, które w roku 1998 pozostały w rozwiązaniu repartycyjnym. Udział osób samozatrudniających się, właścicieli małych przedsiębiorstw i obywateli Salwadoru mieszkających na stałe za granicą jest dobrowolny.

Składka emerytalna wpłacana do AFP na zarządzane przez nie Indywidualne Konta Oszczędności Emerytalnych (*Cuenta Individual de Ahorro para Pensiones*, CIAP) wynosi 10,8% zarobków, przy czym uczestnik schematu płaci 6,25%, a jego pracodawca 4,55%. Składka opłacana jest w przedziale od wartości minimalnego wynagrodzenia miesięcznego, którego poziom jest zróżnicowany w branżach i wynosi od 90,98 USD do 233,18 USD, do kwoty 5467,38 USD. W przypadku osób samozatrudniających się składka emerytalna (dobrowolna) wynosi 13,00% deklarowanego dochodu, który nie może być niższy od wartości minimalnego wynagrodzenia miesięcznego, ani wyższy od kwoty 5467,38 USD. Wiek emerytalny wynosi 60 lat dla mężczyzn i 55 lat dla kobiet z dodatkowym wymogiem opłacania składek emerytalnych przez co najmniej 25 lat. Przejście na wcześniejszą emeryturę jest możliwe w dowolnym wieku, jeżeli tylko saldo na indywidualnym rachunku jest wystarczające do wypłaty emerytury na poziomie co najmniej 60% bazowego wynagrodzenia albo 160% minimal-

¹² AFP Atlántida SA [Atlántida, 2015].

nej miesięcznej emerytury. Bazowe wynagrodzenie określa się jako średnie dochody uczestnika schematu w ostatnich 120 miesiącach. Funkcjonuje w schemacie pojęcie gwarantowanej minimalnej emerytury miesięcznej, która przysługuje mężczyznom, którzy ukończyli 60 lat, i kobietom, które ukończyły 55 lat, opłacającym składki przez co najmniej 25 lat. Minimalna gwarantowana emerytura miesięczna to 207,60 USD. Rząd dopłaca potrzebną do uzyskania poziomu gwarantowanej minimalnej emerytury kwotę, jeżeli środki zgromadzone na indywidualnym rachunku są niewystarczające do otrzymywania świadczenia na poziomie minimalnym, ale tylko w przypadku osób, które płaciły składki emerytalne przez co najmniej 25 lat. Rząd pokrywa także wydatki związane z wykupem i obsługą odsetkową obligacji wydanych jako sekurytyzacja zobowiązań osób, które uczestniczyły w rozwiązaniu repartycyjnym i w roku 1998 wybrały udział w schemacie kapitałowym. Wypłata świadczenia emerytalnego jest możliwa na trzy sposoby: 1) jako zaprogramowane wypłaty, 2) przeznaczenie zgromadzonych zasobów na wykup renty dożywotniej w prywatnym zakładzie ubezpieczeniowym, 3) kombinacja dwóch pierwszych wariantów. Na rynku funkcjonowały jedynie dwa podmioty, zajmujące się obsługą schematu kapitałowego¹³.

Nadzór nad funkcjonowaniem schematu sprawuje Nadzór Systemu Finansowego (*Superintendencia del Sistema Financiero*, SSF) [SSF, 2015a].

Schemat powszechny – wariant **repartycyjny** (SPP) obsługuje osoby, które w roku 1998 miały ukończone 55 lat w przypadku mężczyzn lub 50 lat w przypadku kobiet, oraz osoby, które w roku 1998 miały ukończone 36 lat i wybrały pozostanie w schemacie repartycyjnym. W przypadku tej pierwszej grupy wszystkie one są już w wieku emerytalnym, a zatem są już w praktyce beneficjentami schematu. W części aktywnej schemat ten dotyczy dwóch roczników kobiet i siedmiu roczników mężczyzn. Od roku 2018 w przypadku kobiet i od roku 2023 w przypadku mężczyzn będzie to w praktyce schemat czynny jedynie w zakresie wypłacania świadczeń, bez bieżących wpływów składkowych. Warunkiem otrzymania emerytury jest zaprzestanie pracy zawodowej. W schemacie SPP wartość emerytury wyliczana jest następująco: 30% wartości bazowego wynagrodzenia za pierwsze 3 lata płacenia składek plus 1,5% bazowego wynagrodzenia za każdy dodatkowy rok. Bazowe wynagrodzenie to przeciętne wynagrodzenie pracownika przez ostatnie 120 miesięcy przed przejściem na emeryturę. Maksymalna wartość emerytury nie może jednak przekraczać wynagrodzenia bazowego [SSA, 2004, s. 89]. Rząd uzupełnia brakujące środki do wypłat emerytur w rozwiązaniu repartycyjnym, głównie poprzez emisję CIP.

Schemat dobrowolnych indywidualnych rachunków emerytalnych stanowi w Salwadorze II filar systemu emerytalnego. Dobrowolne indywidualne rachunki emerytalne są dostępne jedynie dla uczestników SAP.

¹³ Były to: Administradora de Fondos de Pensiones CONFIA SA oraz Administradora de Fondos de Pensiones CRECER SA [SSF, 2015b].

PODOBIENSTWA I RÓŻNICE

Podobieństwa

Podobieństwa w zakresie przyjętych rozwiązań emerytalnych odnoszą się do następujących elementów:

- funkcjonowanie osobnych schematów emerytalnych dla wojska w obydwu krajach,
- formalne funkcjonowanie dwóch filarów emerytalnych,
- próby wykorzystywania zasobów gromadzonych na cele emerytalne do finansowania budownictwa mieszkaniowego.

Wszelkie inne elementy szczegółowe stanowią wymiar różnic.

Różnice

Przyjęte w obydwu państwach rozwiązania emerytalne różnią się co najmniej następującymi elementami:

- odmienny rodzaj przyjętej w podstawowym schemacie metody zarządzania ryzykiem starości na etapie gromadzenia zasobów – metoda inwestycyjna w Salwadorze i metoda ubezpieczeniowa w Hondurasie,
- wyższy o 5 lat poziom wieku emerytalnego w Hondurasie dla obydwu płci,
- odchodzenie od schematu typu *pay-as-you-go* w Salwadorze i jego występowanie w Hondurasie,
- realnie funkcjonujący kapitałowy i prywatnie zarządzany filar emerytalny w Salwadorze i jedynie przewidywania zaistnienia takiego filara w Hondurasie,
- różny wiek emerytalny dla obydwu płci,
- odejście od specjalnych rozwiązań dla nauczycieli w Hondurasie i powstanie specjalnego schematu dla nauczycieli w Salwadorze.

WYZWANIA I PRZEWIDYWANE ZMIANY W SYSTEMACH EMERYTALNYCH

Honduras

Najważniejszym wyzwaniem, przed którym stoi system emerytalny w Hondurasie jest zwiększenie stopnia pokrycia populacji świadczeniami emerytalnymi. W obecnym systemie emerytalnym jedynie 5% ludności w wieku produkcyjnym kwalifikuje się do emerytury publicznej [SSA, 2015]. Wiąże się to także z niskim poziomem wynagrodzeń w gospodarce, w której aż 80% pracowników ma zarobki na poziomie płacy minimalnej [SSA, 2015]. W zupełnie innym kierunku wydaje się zmierzać ostatnio podana informacja [CentralAmerica Data.com, 2015b] o pojawieniu się prób konstruowania w Hondurasie dobrowolnych funduszy emerytalnych.

Salwador

Najważniejszym wyzwaniem, przed którym stoi system emerytalny w Salwadorze jest wypłacalność systemu. Koszty przejściowe związane z radykalną zmianą z roku 1998 w porażający sposób zwiększają obciążenia finansów publicznych. Przy ponad 1 mln beneficjentów na bieżąco składki do systemu SPP odprowadzane są za jedynie około 13 tys. płatników. Obciążenia dla finansów publicznych związane z obsługą schematu repartycyjnego w okresie od 2006 do 2014 r. wyniosły około 21,7 mld USD, zaś bieżące obciążenia roczne to około 460 mln USD [SSA, 2012a; SSA, 2014; Laprensagrafica, 2014, Laprensagrafica, 2015b; Elmundo, 2015; Elsalvador, 2015; Laprensagrafica, 2015a; Mercer, 2015]. Relacja długu publicznego do PKB wzrosła w Salwadorze od roku 1998, kiedy rozpoczynano wdrażanie reformy emerytalnej, z poziomu 24,47%, do poziomu 63,4% w roku 2014 [Expansion, 2015]. Innym problematycznym elementem salwadorskiej rzeczywistości jest wysoki, przekraczający 50% poziom zatrudnienia w sferze nieformalnej¹⁴.

PODSUMOWANIE

System emerytalny w Hondurasie wydaje się w porównaniu z Salwadorem głęboko opóźniony we wdrażaniu reform. Formalna możliwość funkcjonowania rynku emerytalnego, w postaci konkurujących ze sobą zarządzających funduszami emerytalnymi powstała, co prawda już w roku 2001, ale konsumowana będzie w tym kraju prawdopodobnie dopiero od roku 2018. Przedstawiony materiał rzeczowy upoważnia do stwierdzenia, że późniejsze niż w Salwadorze wdrażanie rozwiązań kapitałowych w Hondurasie można wiązać z niższym potencjałem gospodarczym tego kraju.

System emerytalny w Salwadorze wydaje się wykorzystywać doświadczenia innych krajów Ameryki Łacińskiej w rozwiązywaniu problemów związanych z finansowaniem potrzeb osób w zaawansowanym wieku. Przeprowadzona w roku 1996 zmiana legislacyjna i wdrażana na jej podstawie od roku 1998 reforma miała charakter kapitałowy, odnosząc się wprost do rozwiązań zastosowanych wcześniej w Chile. Obecnie jednak okazuje się, że koszty transformacji są niemożliwe do udźwignięcia przez system finansowy państwa i powstała obecnie potrzeba rzetelnej analizy przyjętych rozwiązań.

Reasumując należy stwierdzić, że w przedstawionym stanie rzeczy postawiona na wstępie hipoteza o wcześniejszym wdrażaniu kapitałowych rozwiązań emerytalnych w Salwadorze, jako efektu wyższego poziomu rozwoju gospodarczego w tym kraju niż w Hondurasie, uzyskała potwierdzenie.

¹⁴ W roku 2005 było to nawet 56% [Titelman, Vera, Pérez Caldentey, 2009, s. 23].

BIBLIOGRAFIA

- Acuña R., 2005, *Pension Reform in El Salvador*, The World Bank, Social Protection Discussion Paper Series No. 0507, April 2005.
- AP Spanish Worldstream, 2004, June 16, 2004.
- ASAFONDOS, 2015, <http://www.asafondos.org.sv/> (stan na dzień 22 września 2015 r.).
- Atlantida, 2015, <http://www.afpatlantida.com/> (stan na dzień 19 września 2015 r.).
- Banco Central de Reserva de El Salvador, 2005, *Boletín Estadístico*, diciembre de 2005;
- Campos R., 2015, *The Cost of Reforming Pensions in El Salvador*, International Budget Partnership, artykuł z 10 marca 2015 r., <http://internationalbudget.org/2015/03/the-cost-of-reforming-pensions-in-el-salvador/> (stan na dzień 22 września 2015 r.).
- Carrera F., Castro M., Sojo A., 2009, *Progresar hacia la equidad: sinopsis de algunos retos del financiamiento de la salud y las pensiones en Guatemala, Honduras y Nicaragua*, in Ana Sojo (editor), *El financiamiento de la protección social en países pobres y desiguales*, CEPAL, serie seminarios y conferencias No. 55, Santiago, Chile.
- CentralAmerica Data.com, 2015a, *El Salvador: Treasury Puts Hands in Pockets of Workers* artykuł z 15 lipca 2015 r., http://en.centralamericadata.com/en/article/home/El_Salvador_Treasury_Puts_Hands_in_Pockets_of_Workers (stan na dzień 22 września 2015 r.).
- CentralAmerica Data.com, 2013, *Radical Change in Pension Schemes in El Salvador*, CentralAmerica Data.com, artykuł z 2 lipca 2013 r., http://www.centralamericadata.com/en/article/home/Radical_Change_in_Pension_Schemes_in_El_Salvador (stan na dzień 2 września 2015 r.).
- CentralAmerica Data.com, 2015, *Honduras: New Pension Fund Manager*, CentralAmerica data.com, artykuł z 5 maja 2015 r., http://www.centralamericadata.com/en/article/home/Honduras_New_Pension_Fund_Manager (stan na dzień 19 września 2015 r.).
- CIA, 2015a, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/es.html> (stan na dzień 29 sierpnia 2015 r.).
- CIA, 2015b, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ho.html> (stan na dzień 29 sierpnia 2015).
- CNBS, 2015a, <http://www.cnbs.gob.hn/> (stan na dzień 19 września 2015 r.).
- CNBS, 2015b, <http://www.cnbs.gob.hn/index.php/superintendencias/seguros-y-pensiones/fondos-de-pensiones/directorio-de-institutos-de-prevision-privados> (stan na dzień 19 września 2015 r.).
- CNBS, 2015c, <http://www.cnbs.gob.hn/index.php/superintendencias/seguros-y-pensiones/fondos-de-pensiones/directorio-institutos-prevision> (stan na dzień 19 września 2015).
- Comisión de Hacienda y Especial del Presupuesto Palacio Legislativo, 2012, Dictamen No. 373, el 26 de marzo de 2012.
- Congreso Nacional de Honduras, 2015, *Resumen Beneficios Ley marco de Seguridad Social*, 7 de mayo de 2015 – <http://www.congresonacional.hn/index.php/2014-02-10-22-24-42/congreso/item/961-resumen-beneficios-ley-marco-de-seguridad-social> (stan na dzień 18 września 2015 r.).

- Decreto 891, 2005, *Reformas a La Ley del Sistema de Ahorro para Pensiones*, 21 de diciembre de 2005;
- Decreto Ejecutivo N° 53–93, 1993, (Nov. 93) el 17 de Noviembre de 1993.
- Decreto Legislativo No. 140, 1959, *creado por el Estado, con rango constitucional, para ser la institución de servicios públicos, de carácter obligatorio para todos los empleadores y trabajadores de Honduras, sean de Empresas Nacionales o Extranjeras*, de fecha 19 de mayo del 1959, publicado el 3 de julio de 1959.
- Decreto Legislativo No. 238, 1973, del 17 de Mayo de 1973.
- Decreto N° 167/91, 1991, *Ley del Fondo Social para la Vivienda “FOSOVI”* el 16 de Diciembre de 1991.
- Decreto No. 56–2015, 2015, *Ley marco del Sistema de Protección Social*, La Gaceta República de Honduras, 2 de Julio del 2015 No. 33,771, http://www.cci.chonduras.org/website/descargas/leyes/LEYES_DE_SEGURIDAD_SOCIAL/Ley_Marco_del_Sistema_de_Proteccion_Social.pdf.
- Diario Co-Latino, 2012, *Reforma a Ley de Pensiones Permite Ampliar Plazo Para Cotizaciones*, el 12 de Abril de 2012.
- Education International, 2012, *Honduras: Teachers take action for fundamental labour rights*, artykuł z 13 sierpnia 2012r., http://www.ei-ie.org/en/news/news_details/2258 (stan na dzień 19 września 2015 r.).
- EFE, 2004, EFE News Service, June 16, 2004.
- Elheraldo, 2015, *Honduras: Ley Consolida Pagos al IHSS y al RAP en una Sola Cuenta*, elheraldo.com, 8 de mayo de 2015 <http://www.elheraldo.hn/alfrente/838274-209/hoinduras-ley-consolida-pagos-al-ihss-y-al-rap-en-una-sola> (stan na dzień 18 września 2015 r.).
- Elmundo, 2015, *Gobierno Integra Una Comisión para Analizar la Reforma Previsional*, elmundo.com, el 16 de mayo de 2015.
- Elpais, 2015, http://elpais.com/diario/2009/07/20/deportes/1248040816_850215.html (stan na dzień 29 sierpnia 2015 r.).
- Elsalvador, 2015, *Goes Sin Consenso Interno Para Reforma de Pensiones*, elsalvador.com, el 24 de mayo de 2015.
- Expansion, 2015, CountryEconomy.com, <http://countryeconomy.com/national-debt/el-salvador> (stan na dzień 21 września 2015 r.).
- FIAP, 2004, *Bulletin*, April and May 2004.
- FIAP, 2015, *Honduras, Nueva Ley de Seguridad Social en Honduras*, mayo de 2015 http://www.fiap.cl/prontus_noticia/site/artic/20150520/pags/20150520135910.html (stan na dzień 18 września 2015 r.).
- Fondo Social para la Vivienda, 2010, *Historia*, el 4 de enero de 2010;
- FOSOVI, 2015, <http://fosovi.blogspot.com/> (stan na dzień 19 września 2015 r.).
- FSV, 2015, http://www.fsv.gob.sv/index.php?option=com_content&view=article&id=49&Itemid=84 (stan na dzień 21 września 2015 r.).
- Fund Pro Latin America, 2004, June 16, 2004.
- Fund Pro Latin America, 2006, January 22, 2006.
- Globalaging, 2009, *El presidente de El Salvador anuncia un subsidio para los ancianos sin seguro social*, artykuł z 9 września 2009, <http://www.globalaging.org/pension/world/2009/subsidio.htm> (stan na dzień 22 września 2015 r.).

- IHSS, 2015, <http://www.ihss.hn/Paginas/IHSS.aspx> (stan na dzień 19 września 2015 r.).
- INJUPEMP, 2015, <http://www.injupemp.gob.hn/> (stan na dzień 19 września 2015 r.).
- INPEP, 2015a, <http://www.inpep.gob.sv/> (stan na dzień 21 września 2015 r.).
- INPEP, 2015b, http://www.inpep.gob.sv/index.php?option=com_content&view=article&id=49:historia&catid=84:institucion&Itemid=84 (stan na dzień 21 września 2015 r.).
- INPREMA, 2015, <http://inprema.gob.hn/> (stan na dzień 19 września 2015 r.).
- INPREUNAH, 2015, <http://www.inpreunah.hn/> (stan na dzień 19 września 2015 r.).
- IPM, 2015, <http://grupoipm.hn/sobre-ipm/historia-y-creacion/> (stan na dzień 19 września 2015 r.).
- IPSFA, 2015a, <https://www.ipsfa.com/> (stan na dzień 21 września 2015 r.).
- IPSFA, 2015b, https://www.ipsfa.com/index.php?option=com_content&view=article&id=49&Itemid=84, (stan na dzień 21 września 2015).
- ISBM, 2015, <http://www.isbm.gob.sv/> (stan na dzień 22 września 2015 r.).
- ISSS, 2015a, <http://www.iss.sv/> (stan na dzień 21 września 2015 r.).
- ISSS, 2015b, http://www.iss.sv/index.php?option=com_content&view=article&id=49&Itemid=84, (stan na dzień 21 września 2015).
- Kołodziejczyk K., 2004, *Systemy emerytalne w Ameryce Łacińskiej: Od repartycji do kapitalizacji*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu, Poznań.
- Kritzer B.E., Kay S.J., Sinha T., 2011, *Next Generation of Individual Account Pension Reforms in Latin America*, Social Security Administration, Washington D.C.
- La Prensa, 2013, *Gobierno de Honduras absorberá las escuelas Proheco*, artykuł z 15 sierpnia 2013 r., <http://www.laprensa.hn/honduras/sanpedrosula/339039-98/gobierno-de-honduras-absorber%C3%A1-las-escuelas-proheco> (stan na dzień 19 września 2015 r.).
- Laprensagrafica, 2014, *Cobertura, la Tarea Pendiente en Pensiones*, laprensagrafica.com, el 23 de abril de 2014.
- Laprensagrafica, 2015a, *Lorenzana Aseguró que Ya Tienen Propuesta para Reforma Pensiones*, laprensagrafica.com, el 12 de junio de 2015.
- Laprensagrafica, 2015b, *SSF Presentará Plan de Reforma de Pensiones*, laprensagrafica.com, el 28 de abril de 2015.
- Ley, 1949, *Ley del Seguro Social* (decreto 329/1949).
- Ley, 1975, *Ley de Creación del Instituto Nacional de Pensiones de los Empleados Públicos*, del 2 de noviembre de 1975.
- Ley, 1980, *Ley del Instituto Nacional de Previsión del Magisterio*, Decreto Ley Número 1026, del 15 de julio 1980.
- Ley, 1996, *Ley del Sistema de Ahorro para Pensiones* Decreto No. 927, Fecha Emisión: 20/12/1996, Fecha Publicación: 23/12/1996, Diario Oficial No. 243.
- Ley, 2003, *Ley del Impuesto Sobre la Renta*, Decreto No. 51-2003, del 3 de abril de 2003.
- Ley, 2011, *Ley del Instituto Nacional de Previsión del Magisterio* Decreto No. 247-2011 de fecha 14 de Diciembre del 2011.
- Ley, 2015, *Ley Marco de Protección Social*, 7 de mayo de 2015.
- Martínez Franzoni J., 2013, *Social protection systems in Latin America and the Caribbean: El Salvador*, ECLAC – Project Documents collection, United Nations, Santiago, Chile.

- Mercer, 2012, *Pleno Legislativo Aprueba Reformas a la Ley de Pensiones*, International Headlines, April 11, 2012.
- Mercer, 2015, *El Salvador to Present Pension Reforms This Year*, June 12, 2015.
- OECD, 2014, *Honduras*, [w]: *Pensions at a Glance: Latin America and the Caribbean*, OECD/IDB/The World Bank, OECD Publishing, Paris, http://dx.doi.org/10.1787/pension_glance-2014-en.
- Ordenanza, 1906, *Ordenanza Militar* de 1906.
- Poteraj J., 2011, *Pension System in Argentina*, Academic Research Centre of Canada – Better Advanced Press, “Review of Economics & Finance” 2011-No.5 – November 2011, Toronto, Canada, s. 81–95.
- Poteraj J., 2012a, *System emerytalny w kraju biedy: przypadek Boliwii*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy”, z. 30, red. nauk. M.G. Woźniak, Wyd. UR, Rzeszów, s. 307–322.
- Poteraj J., 2012b, *The Old Age Pension System in a Tax Haven: The Case of The Bahamas* w: *Annals of the University of Petroșani, Economics*, 12(1), 2012, Universitas Publishing House Universitatea din Petroșani, Petroșani, Romania, s. 255–265.
- Poteraj J., 2013a, *System emerytalny w Chile: polityka społeczna a teoria ekonomiki* [w:] *Współczesne zabezpieczenie emerytalne. Wybrane aspekty ekonomiczne, finansowe i demograficzne*, red. F. Chybalski, E. Marcinkiewicz, Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, Łódź, s. 140–150.
- Poteraj J., 2013b, *System emerytalny w kraju z grupy BRICS. Przypadek Brazylii* [w:] *Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy*, Rok 2011/2012, t. 10/11, Redakcja naukowa wydania dr Ryszard Gaidis, doc. dr Barbara Dwilewicz, Stowarzyszenie Naukowców Polaków Litwy, Wilno, s. 136–173.
- Poteraj J., 2014a, *System emerytalny na Jamajce*, „Przegląd Prawa i Administracji”, t. XCIX, pod red. M. Dybała, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, s. 145–160.
- Poteraj J., 2014b, *Systemy emerytalne w Dominikanie i Haiti: bogactwo i bieda na jednej wyspie*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy”, z. 38, red. nauk. M.G. Woźniak, Wyd. UR, Rzeszów, s. 224–239.
- Poteraj J., 2015, *Nierówności emerytalne w kraju równika: przypadek Ekwadoru*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy”, z. 42, red. nauk. M.G. Woźniak, Wyd. UR, Rzeszów, s. 222–239.
- RAP, 2015, <http://www.rap.hn/> (stan na dzień 19 września 2015 r.).
- Reglamento, 1935, *Reglamento de Pensiones Militares* de 1935.
- Rofman R., Lucchetti L., Ourens G., 2008, *Pension Systems in Latin America: Concepts and Measurements of Coverage*, The World Bank, Social Protection & Labor Discussion Paper No. 0616.
- Rofman R., Oliveri M.L., 2012, *Pension Coverage in Latin America: Trends and Determinants*, The World Bank, Social Protection & Labor Discussion Paper No. 1217.
- Secretaria de Trabajo, 2015, <http://www.trabajo.gob.hn/> (stan na dzień 19 września 2015 r.).
- SSA, 2003, *International Update*, December 2003, http://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/intl_update/2003-12/ (stan na dzień 21 września 2015 r.).

- SSA, 2004, *Social Security Programs Throughout the World: The Americas, 2003*, Office of Policy & Office of Research, Evaluation, and Statistics, March 2004, Washington, DC.
- SSA, 2012a, *El Salvador*, International Update, May 2012.
- SSA, 2012b, *Social Security Programs Throughout the World: The Americas, 2011*, Social Security Administration, Office of Retirement and Disability Policy & Office of Research, Evaluation, and Statistics, SSA Publication No. 13-11804, Released: February 2012, Washington, DC.
- SSA, 2014, *Social Security Programs Throughout the World: The Americas, 2013*, Social Security Administration, Office of Retirement and Disability Policy & Office of Research, Evaluation, and Statistics, SSA Publication No. 13-11804, Released: March 2014, Washington, DC.
- SSA, 2015, *International Update: Recent Developments in Foreign Public and Private Pensions*, June 2015, http://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/intl_update/2015-06/2015-06.pdf
- SSF, 2012, *Resumen Estadístico Previsional*, Superintendencia del Sistema Financiero, Febrero 2012;
- SSF, 2015a, <http://www.ssf.gob.sv/> (stan na dzień 21 września 2015 r.).
- SSF, 2015b, <http://www.ssf.gob.sv/index.php/estados/690-administradores> (stan na dzień 21 września 2015 r.).
- Superintendencia de Pensiones, 2005a, *Boletín de Prensa*, noviembre de 2005.
- Superintendencia de Pensiones, 2005b, *Resumen estadístico previsional*, diciembre de 2005.
- Superintendencia de Pensiones, 2006, *Comunica a todos los empleadores y pagadores del sector privado, público y municipal*, 25 de enero de 2006.
- Teacher Solidarity, 2011, *Honduran Teachers Union under Seige! Urgent Appeal for Solidarity*, artykuł z 27 marca 2011, <http://www.teachersolidarity.com/blog/honduran-teachers-union-under-seige-urgent-appeal-for-solidarity> (stan na dzień 19 września 2015 r.).
- The World Bank, 2008, *El Salvador: Red Solidaria*, Taller de Análisis y Reflexión de Programas de TMC Cuernavaca, 16 de Enero de 2008, http://siteresources.worldbank.org/SAFETYNETSANDTRANSFERS/Resources/281945-1131468287118/1876750-1204131112828/ElSalvador_RedSolidaria.pdf
- The World Bank, 2013, *Implementation Completion and Results Report on a Credit (...) to The Republic of Honduras for a First Programmatic Reducing Vulnerabilities for Growth Development Policy Credit*, Document of The World Bank, Report No: ICR2702, May 8, 2013.
- Titelman D., Vera C., Pérez Caldentey E., 2009, *Pension System Reform in Latin America and Potential Implications for the Chinese Case*, The IDEAs Working Paper Series, Paper no. 06/2009.
- Towers Watson, 2015, Global News Briefs, *Honduras: Reforms to Social Security System Approved*, artykuł z 10 lipca 2015, <https://www.towerswatson.com/en/Insights/Newsletters/Global/global-news-briefs/2015/07/honduras-reforms-to-social-security-system-approved> (stan na dzień 19 września 2015 r.).

- Trujillo D., 2009, *En diez días se entregará pensión a adultos mayores*, artykuł z 7 listopada 2009, <http://www.globalaging.org/pension/world/2009/elsalvadorpension.htm> (stan na dzień 22 września 2015 r.).
- Valiente I., 2009, *Comenzarán a entregar bono de \$50 a ancianos*, artykuł z 11 czerwca 2009, <http://www.globalaging.org/pension/world/2009/bonos.htm> (stan na dzień 22 września 2015 r.).

Streszczenie

Krótkotrwały konflikt zbrojny między Salwadorem a Hondurasem, który miał miejsce w roku 1969, nazwany mianem „wojny futbolowej”, był faktycznie konfliktem o podłożu ekonomicznym. Autor zastanawia się, czy współcześnie różnice w zamożności obydwu krajów są na tyle znaczące, że możliwe jest, wynikające z tego zróżnicowania, odmienne kształtowanie rozwiązań emerytalnych w obydwu krajach. Celem badawczym pracy jest analiza porównawcza historycznych i aktualnych rozwiązań w systemach emerytalnych Hondurasu i Salwadoru. Autor stawia hipotezę o wcześniejszym wdrażaniu kapitałowych rozwiązań emerytalnych w Salwadorze, jako efektu wyższego poziomu rozwoju gospodarczego w tym kraju, niż w Hondurasie. Artykuł prezentowany jest w układzie: 1) Rozwój historyczny systemów emerytalnych, 2) Stan obecny systemów emerytalnych, 3) Podobieństwa i różnice oraz 4) Wyzwania i przewidywane zmiany w systemach emerytalnych. W podsumowaniu autor stwierdza, że system emerytalny w Hondurasie wydaje się w porównaniu z Salwadorem głęboko opóźniony we wdrażaniu reform, szczególnie w zakresie braku konkurujących ze sobą prywatnych przedsiębiorstw zarządzających funduszami emerytalnymi. Z kolei system emerytalny w Salwadorze wydaje się wykorzystywać doświadczenia innych krajów Ameryki Łacińskiej w rozwiązywaniu problemów związanych z finansowaniem potrzeb osób w zaawansowanym wieku. Reforma realizowana od roku 2008 miała charakter kapitałowy, odnosząc się wprost do rozwiązań zastosowanych wcześniej w Chile. Obecnie jednak okazuje się, że koszty transformacji są niemożliwe do udźwignięcia przez system finansowy państwa i powstała obecnie potrzeba rzetelnej analizy przyjętych rozwiązań. Postawiona na wstępie hipoteza, o wcześniejszym wdrażaniu kapitałowych rozwiązań emerytalnych w Salwadorze, jako efektu wyższego poziomu rozwoju gospodarczego w tym kraju, niż w Hondurasie, uzyskała potwierdzenie.

Słowa kluczowe: emerytury, systemy emerytalne, Honduras, Salwador

Football War Veterans' Pensions: Comparative Analyses of Pension Systems of Honduras & El Salvador

Summary

The short-lived armed conflict between El Salvador and Honduras, which took place in 1969, dubbed as the “Soccer War” was actually conflict on economic grounds. The author wonders if today the differences in wealth between the two countries are so significant that it is possible, under the this diversity, various forms of pension arrangements in both countries. The aim of the research study is a comparative analysis of past and present solutions to pension systems in Honduras and El Salvador. The author hypothesized advance the implementation of the capital pension solutions in El Salvador, as the effect of higher levels of economic development in this country

than in Honduras. The paper is presented in the system: The historical development of pension systems, The present state of pension systems, Similarities and differences, and Challenges and planned changes in the pension systems. In conclusion, the author states that pension system in Honduras seems in comparison with El Salvador profoundly delayed the implementation of reforms, particularly in the absence of competing private pension fund management companies. In turn, the pension system in El Salvador seems to use the experience of other Latin American countries in solving problems related to the financing needs of persons of advanced age. The reform implemented since 2008 had a capital nature, referring directly to the solutions used previously in Chile. Today, however, it appears that the transition costs are impossible to bear the financial system of the state and created now the need a thorough analysis of the solutions adopted. Placed at the beginning of the hypothesis, of an earlier implementation of capital pension solutions in El Salvador, as the effect of higher levels of economic development in this country, than in Honduras, received confirmation.

Keywords: pensions, pension systems, Honduras, El Salvador

JEL: G23, H55, H75, J32